

helye a Belügyminisztérium szervezetében, pedig felderítési kompetenciájába túlnyomóan olyan bűncselekmények tartoznak, amelyek kizárólagos ügyészségi nyomozó hatósági hatáskörbe vannak utalva. Ennek a szolgáltatnak különlegesen szoros ügyészségi felügyelet szinte megkerülhetetlen. Egyébként feloldhatatlan ellentmondás támad akkor, amikor a hatóság bűncselekményre utaló cselekményeit ugyanaz a hatóság hivatott „elhárítani”.

Gondolataimat azzal zárom: az olajügyeket vizsgáló parlamenti bizottság számára soha vissza nem térő alkalom nyílt arra, hogy a hatékony és törvényes bűnüldözés útjában álló jogi, szervezeti és működési akadályokat feltárja, és javaslatot tegyen a szükséges jogalkotásra, valamint a nélkülözhetetlen szervezeti reformokra, amelyek indokoltságát éppen a megoldatlan olajügyek igazolják. Noha a bizottság a parlamenttől olyan megbízatást kapott, hogy leplezzen le törvénysértő összefonódásokat, vizsgáljon ki konkrét jogeseteket, csak reménykedni lehet abban, hogy képes eleget tenni azoknak a feladatainak is, amelyek méltóak a törvényhozáshoz és amelyek megoldásához eszközökkel is rendelkezik.

Kertész Imre

A szervezett bűnözés terjedelme

Becslési módszerek

A szervezett bűnözés mennyiségi analizését nehezíti az a mély konspiráció, amely lényeges vonása mind a szervezet kialakításának, mind pedig működtetésének. Úgy tűnik, hogy ez lehetetlenné teszi a bűnözés e fajtája terjedelmének a meghatározását.

A valóságban a világ kriminológiai tudománya és bűnüldözési gyakorlata több olyan módszert alkalmaz, amelyek segítségével mérhetővé válik, ami mérhetetlennek tűnik. Egyes esetekben elfogadható hibahatárok között megállapítható a szervezett bűnözés elkövetési körébe tartozó bűncselekmények terjedelme, illetve sorrendbe rendezhetők az államok fertőzöttségük szerint. A módszerek igen változatosak: rendőrségi információk összegezése és értékelése, gazdasági elemzés, szociológiai felmérés, statisztikai módszerek alkalmazása és mindezek kombinációja, sőt – ritkaságszámba menően – még kísérletek végzése is szerepel a kriminológusok modern fegyvertárában.

Rendőrségi információk összegezése és értékelése

Nagy-Britannia, majd Hollandia tett először kísérletet az országukban kialakult szervezett bűnözés terjedelmének meghatározására. Igen részletes nyilvántartási és statisztikai lapot készítettek, amelyet a rendőri szerveknek ki kell tölteniük minden olyan szervezett bűnözői csoportról, amely látókörükbe kerül. A nyilvántartás ily módon kialakított rendszere segíti a bűnüldözést, az intézkedések összehangolását. Az ezekben az országokban fellelhető tapasztalatokat vette figyelembe az Európai Unió 1993-ban, amikor először tett kísérletet a helyzet felmérésére. A tagállamok által kitöltött kérdőívek az egyes országok helyzetét egymástól rendkívül eltérőnek mutatták be. Összesítésükből az derült ki, hogy míg ebben az időben Olaszországban mindössze négy szervezett bűnözői csoport működött (a Maffia, a Camorra, a N'drangeta és a Sacra Corona Unita), addig Hollandiában számuk meghaladta a háromszázat és közülük majdnem 100 állt a szerveztség magas fokán.¹

Ez természetesen nem azt jelenti, hogy a holland szervezett bűnözés nyolcvanszorosa az olaszországinak. A nagy különbség nem a valóságos helyzetet, hanem a fogalom meghatározásának bizonytalanságát mutatta.

A szervezett bűnözésnek a szakértők által kidolgozott újabb meghatározása alapján kitöltött kérdőívek adatainak összesítésével készült az EU 1996. évi helyzetjelentése. E szerint 25-nél kevesebb szervezett bűnözői csoport működik Ausztriában, Dániában, Finnországban, Görögországban, Luxemburgban és Portugáliában, 25–100 csoport szerepel Hollandia, Írország és Svédország jelentésében, 100–200 szervezett bűnözői csoportról tudnak Belgiumban, Spanyolországban és az Egyesült Királyságban, és 200-nál is több működik Franciaországban, Németországban és Olaszországban. Az ORFK Bűnügyi Főigazgatósága által az Európa Tanács Szakértői Bizottsága (PC-S-CO) kérdéseire adott válaszok szerint hazánkban 1998-ban 127, 1999-ben pedig 76 szervezett csoport tevékenykedett.

Ez a kép már jobban tükrözi a valós helyzetet. Összhangban áll például a Nemzetközi Büntetőjogi Társaságnak az 1999. évi budapesti kongresszust előkészítő „előkongresszusára” (1997. június 6–8. Svédország) készült jelentés megállapításával, amely szerint nem jelent súlyos problémát a szervezett bűnözés Dániában, Finnországban, Norvégiában és Svédországban.² Ezzel szemben Oroszországban 1991-től öt év alatt nyolc és félszeresére nőtt a bűnszervezetek mennyisége, számuk 1995-ben meghaladta a nyolcezeret, több mint 22 000 taggal. Moszkvában egy év alatt 74 olyan emberölést követtek el, amely a bűnüldöző szervek értékelése szerint bérgyilkosság volt, közülük mindössze négynek az elkövetőjét tudták felderíteni.³

Az egyes országok jelentéseiben szereplő adatok nemzetközi összehasonlításra csak bizonyos korlátok között alkalmasak. Még mindig nagy szerepet

¹ Report from the Ad Hoc Working Group on International Organised Crime to the Council, Annex II: Systematic collection and analysis of information about international organised crime. p. 8.

² *Ole Tråskman*: General Report on Organised Crimes in the Baltic Sea Area. In: Organised Crime in the Baltic Sea Area. Nouvelles études pénales, 16/1998, p. 40.

³ *Azalia Dolgova*: Organised Crime in Russia. In: Organised Crime in the Baltic Sea Area. Nouvelles études pénales, 16/1998, pp. 181–182.

játszik a bennük megrajzolt képben az, hogy melyik államban hogyan értelmezik a szervezett bűnözés igen bonyolultan megfogalmazott, nagyszámú mutatóból kialakított meghatározását. Ráadásul ezeknek a paramétereknek egy része választható, másik része kötelezően alkalmazandó.

Az EU helyzetértékeléséhez a tagállamoknak és a felvételre váró államoknak megküldött igen részletes és terjedelmes adatlapokat az utóbbi években már nem a rendőrség látókörébe került összes szervezett bűnözői csoportra, hanem csak azok egy részére kell kitölteni. Ezek összesítése nem alkalmas a szervezett bűnözés terjedelmének meghatározására. Viszont igen fontos következtetéseket lehet levonni belőlük a csoportok nagyságára, belső tagozódásukra, a résztvevők nemzetiségi hovatartozására, bűnelkövetési módszereikre, nemzetközi kapcsolataikra stb.

Különösen az „erőszakipari bünszervezetek”⁴ egyes tagjai és csoportjai közötti kapcsolatok feltárásához és kiterjedt hálózatuk terjedelmének meghatározásához szükséges a büntetőeljárásokban szereplő személyek kapcsolatainak megismerése. Ehhez az egész ország területén, valamennyi nyomozó hatóságnál gyűjtött hatalmas adattömeg feldolgozására van szükség. Ez csak számítógépes támogatással lehetséges. Többek között ebből a célból folyik a rendőrségnél a „robotzsaru-” program fejlesztése és eszközeinek telepítése.⁵ A kapcsolatrendszerek megállapításában kiváló eredményeket értek el a Legfőbb Ügyészség számítógépközpontjának szakértői.⁶

Áldozattá válási felmérések

Az ENSZ Interregionális Bűnözési és Igazságügyi Kutatóintézete (UNICRI) által szervezett nemzetközi áldozattá válási felmérésekben véletlenszerűen kiválasztott személyektől megkérdezik, hogy az elmúlt időszakban milyen bűncselekményeket követtek el ellenük.⁷ Külön felmérést készített az UNICRI vállalkozókkal. A megkérdezettektől választ várnak arra is, hogy a sérelmükre elkövetett bűncselekményekből mennyit jelentettek a rendőrségnek. A reprezentatív minta válaszaiból következtetni lehet az összesen elkövetett bűncselekmény számára, és meghatározható a latencia mértéke is. A Transparency International nevű szervezet évenként készít értékelést – a Göttingeni Egyetemmel közösen – a korrupció állásáról, vállalkozók és üzletemberek megkérdezése és a nem általuk végzett egyéb felmérések eredményei alapján. A KSH – az OKRI közreműködésével – szintén megszervezi és rendszeressé teszi az áldozattá válási felméréseket.

A Transparency International 2001. évi korrupciós indexe szerint Magyarországot – Trinidaddal és Tobagóval, valamint Tunéziával – a 31. hely illeti meg. A három ország mindegyike 5,3 pontot kapott az elérhető 10 pontból. Magyarország pontszámának kiszámításánál 10 különböző felm-

⁴ *Katona Géza*: Szervezett bűnözés Magyarországon. BM Kiadó, Budapest, 2000, 53. o.

⁵ *Hajzer Károly*: Digitalizált nyomozás. Robotzsaru – 2000. Belügyi Szemle, 1999/9.

⁶ *Gödöny József – Hegedűs András*: A bűnüldözés és az igazságszolgáltatás segítése az ügyészségi informatika korszerűsítése útján. Kriminálexpó, 2000

⁷ A kérdőív és a főbb eredmények megtalálhatók a Leideni Egyetem honlapján: <http://www.ruljis.leidenuniv.nl/fjcrjk/icvs/>

rés eredményeit vették figyelembe, ezekben hazánk korrupciós indexe 4,0 és 6,2 között változott (standard deviáció: 0,8).⁸

A felmérések általában nem a szervezett bűnözés vizsgálatára irányulnak – habár ilyen is akad közöttük –, de így is sok olyan adatot eredményeznek, amelyekből közvetlenül vagy közvetve a szervezett bűnözés mértékére is lehet következtetni. Az UNICRI által az üzletemberek körében végzett, 1996. évi felmérésben például nemcsak vesztegetésre, hanem zsarolásra vonatkozó kérdéseket is tettek fel. A véletlenszerűen – telefonkönyvből – kiválasztott 500 budapesti üzlettulajdonos közül nyolcan mondták el, hogy megzsarolták vagy megfenyegették áruja megrongálásával. A 2000-ben megismételt felmérésben 520 üzletembert kérdeztek meg.⁹ Tőlük vagy alkalmazottaiktól 1993 előtt vagy 1993-ban hattól, utána pedig további kettőtől kértek védelmi pénzt. Ilyen eset egyaránt előfordult mind a gyártásban, mind pedig a kereskedelemben vagy a szolgáltatásban érdekelt tulajdonosok vagy igazgatók körében. Megzsaroltak összesen 29 üzletembert, közülük 19-et 1993 előtt, 10-et pedig 1993 után. A zsarolók egyharmada a cégtől akart pénzt kapni, kétharmada megfenyegette vagy megfélemlítette a vezetőket vagy az alkalmazottakat. A megzsaroltak egynegyedét – elmondásuk szerint – magyarországi szervezett bűnözői csoportok fenyegették, egyikük sem vélelmezte, hogy a nemzetközi szervezett bűnözés állt a zsarolás hátterében.

Az alsó-szászországi Kriminológiai Kutatóintézet munkatársai, Pfeiffer professzor vezetésével, 8500 vendéglőst kérdeztek meg védelmi pénz zsarolásával kapcsolatos tapasztalataikról.¹⁰ Az olasz vendéglők tulajdonosainak egyharmada letette a telefont, amint megtudta, hogy miért hívták. A török vendéglősöket a kutatók csak egy kis penzióban létesített „konspirált lakáson” tudták szóra bírni. A megkérdezettek 34%-a tudott olyan esetekről, amelyekben a vendéglőst ismeretlen személyek keresték fel, és a mögöttük álló szervezetre hivatkozva követeltek rendszeres „felajánlásokat”, 21% szerint az éttermek vezetői maguk folyamodtak a bűnözők segítségéhez, 41% mindkét elkövetési formát ismerte, és csak 4% nem tudott válaszolni a kérdésre.

Az eredmények értékelésénél figyelembe kell venni egyrészt, hogy a megzsarolt személyek alaposabb kikérdezésével kiszűrhetők a nem „profi” magányos elkövetők. Számításba kell venni azt is, hogy a megfélemlített áldozatok egy része nem meri elmondani élményét, még akkor sem, ha biztosították az adatok bizalmas kezeléséről. Arra is kell gondolni, hogy a „szükszavú” áldozatok között vannak olyanok, akik maguk is követnek el bűncselekményeket, magatartásukkal hozzájárultak zsarolhatóságukhoz.

Üzletemberek zsarolása olyan bűncselekmény, amelynek majdnem teljes egésze a szervezett bűnözés számlájára írható. Az áldozattá válási felmérések ilyen adataiból tehát közvetlenül lehet következtetést levonni a szervezett bűnözés e fajtájának terjedelmére. A magyarországi felmérésekből is-

⁸ The 2001 Corruption Perceptions Index. <http://www.transparency.org/documents/cpi/2001/cpi2001.html>

⁹ *Manchin Róbert*: Korrupció-monitor. Gallup-vizgálat sorozat a magyarországi korrupció mértékéről és formáiról. Kriminálexpó, 2000

¹⁰ *Christian Pfeiffer*: Strafrecht und organisierte Kriminalität. Vortrag. Veranstaltung am 30. und 21. Mai 1996 in Wien. Strafrecht und Organisierte Kriminalität. Grundsätzen und Lösungsansätze. Landesgruppe Österreich der internationalen Strafrechtsgesellschaft (AIDP). Wien, 1996, S. 10–16.

mertett adatok mutatják, hogy a szervezett bűnözésnek hazánkban is terjedő módszere a védelmi zsarolás. Nem lenne érdektelen alaposabb megismerése.

A szervezett bűnözés nem indirekt megismerésére példa lehet a lakásbetörések aránya körülményeinek tanulmányozása. Az UNICRI 2000-ben Budapesten végzett felmérése kimutatta, hogy a fővárosi lakások 18%-ában, a családi házak 33%-ában van betöréssjelző berendezés. Az elmúlt öt évben a lakások 9%-ában, a családi házak 16%-ában jártak betörők. Magas közöttük a riasztóval védett lakhelyek aránya. Ebből egyrészt következtetni lehet az elavult, vállalati vagy rendőrségi ügyeletekre be nem kötött betöréssjelzők hatástalanságára, másrészt pedig arra, hogy a betörések nagy részét szervezett felderítés előzte meg. A bűnelkövetők tudták, hogy hol vannak a nagyobb értékeket rejtő – technikai védelemmel ellátott – lakások és ismerték a riasztóberendezések hatástalanításának módját. További vizsgálatokat igényelne a szervezett bűnözés részesedésének meghatározása a lakásbetörések elkövetésében, nem tűnik azonban megalapozatlannak az ismertett adatok alapján annak a feltételezése, hogy a lakásbetörések mintegy 10–15%-át bünszervezetek követték el.

Az áldozattá válási felmérések eredményeiből következtetni lehet a szervezett bűnözés részvételére a gépjárműlopások elkövetésében. A „gépjárműlopások jelentős részében a szervezett bűnözés jelenségéről van szó” – mondta a nemzetközi gépjárműbűnözésről a Rendőrtiszti Főiskolán 1996-ban szervezett tudományos konferencián az ORFK akkori bűnügyi főigazgatója.¹¹ Sok országban hasonló a helyzet. A kanadai biztosítótársaságok bűnmegelőzési irodájának (Canada's Insurance Crime Prevention Bureau – ICPB) véleménye szerint erre egyértelműen utal a megkerült gépjárművek arányának csökkenése (1995: 79%; 1996: 74%). Ugyancsak erre a következtetésre lehet jutni az egyre szakszerűbb elkövetési módokból, valamint az ellopott nagy értékű járművek exportjából. (Kanadai bűnözők Oroszországba kokainért szállítják a lopott gépkocsikat).¹²

Az UNICRI Magyarországon két alkalommal (1996-ban és 2000-ben) végzett felmérésének egyik érdekes – sőt, talán meglepő – adata éppen a gépkocsilopásra vonatkozik¹³, 1996-ban a Budapesten eltulajdonított járművek tulajdonosainak 46%-a, 2000-ben 29%-a mondta a felmérés során, hogy gépkocsiját visszakapta. Az 5% körüli nyomozás-eredményesség mellett ez az adat további pontosításra szorul. A megkerült járművek egy részét bizonyára véletlenül találták meg, anélkül, hogy a nyomozás egyébként sikeres lett volna. Feltehetőleg ezek közül néhányat nem loptak el, hanem jármű önkényes elvételének tárgyai voltak. Közöttük is akad olyan, amelyik kapcsolódik a szervezett bűnözéshez. Ezek azok a gépkocsik, amelyeket egy-egy bűncselekmény végrehajtásához vagy a meneküléshez használnak, azután elhagynak. Más részük viszont feltehetőleg a bűnözőkkel való alku

¹¹ Kacziba Antal: A szervezett gépjárműbűnözés általános helyzete. Nemzetközi gépjárműbűnözés. Tudományos Konferencia, 1996. augusztus 26–28. Rendőrtiszti Főiskola. 10.

¹² Samuel D. Porteous: Organised Crime Impact Study, Highlights. Solicitor General, Canada. 1998 <http://www.sgc.gc.ca>

¹³ Zuekic Ugljesa – Kertész Imre: Bűncselekmények áldozatai a rendszerváltás országaiban. Nemzetközi vizsgálat eredményei. UNICRI–BM Kiadó, Róma–Budapest, 2000, 49. o.

eredményeként talált haza. Nem tudjuk, hogyan torzítja az adatokat azoknak a gépjárműveknek a száma, amelyek eltüntetése mögött biztosítási csalás áll. Ez is további vizsgálatokat igényel, de az adatok alapján feltételezhető, hogy a gépkocsilopások legalább 70%-a a szervezett bűnözés számlájára írható.

Különösen alkalmasak az áldozattá válási felmérések a magas latenciájú bűncselekmények mennyiségének becslésére. Az UNICRI 1996-ban Budapesten végzett vizsgálatában a megkérdezettek 4%-a közölte, hogy az elmúlt öt évben megvesztegetett közalkalmazottat vagy köztisztviselőt. Közülük egyetlenegy sem tett feljelentést a rendőrségen. A vizsgálatba 2000-ben bevont személyek 9%-a adott kenőpénzt, az összes eset 1%-át jelentették a rendőrségnek.

Természetesen a közlekedési rendőrnek adott kenőpénz nem a szervezett bűnözés része. Mégis érdemes az áldozattá válási felmérésekben viszonylag jól kimutatható „utcai korrupcióval” is foglalkozni a szervezett bűnözés tanulmányozásánál. A különböző társadalmi rétegekben végzett és egymástól eltérő jellegű megvesztegetési igényeket tisztázó felmérések adatainak összehasonlítása ugyanis „arra a bizonyos fokig meglepő következtetésre vezetett, hogy a hivatali személyeknek a nemzetközi áldozattá válási felmérésben szereplő utcai szintű korrupciója magas fokban korrelál a vállalkozói szférának a Transparency International által feltárt megvesztegetési gyakorlatával ($r = 86$; $n = 11$; $p = 0,001$). Ez azt mutatja, hogy a társadalom különböző rétegeinek a korrupciója interrelációban áll egymással. A magas szintű korrupciója kéz a kézben halad az utcai szintű korrupcióval.”¹⁴

Gazdasági mutatók elemzése

A szervezett bűnözés meghatározására az USA törvényei rendszeresen használják a bűnözői vállalkozás vagy a bűnözői szindikátus fogalmát. Megjelentek a minden földrészre kiterjedő bűnözői kartellek is. Ezek tulajdonképpen illegális multinacionális mamutvállalatok, amelyek „a kapitalista vállalkozás szabályozatlan formái, vagy illegális termeléssel foglalkoznak, vagy csempészettel, vagy egyaránt ezzel is, azzal is. A törvényes vagy törvénytelen gazdasági tevékenység közötti különbséget nem lehet figyelmen kívül hagyni, de a piaci mechanizmusok és a tőkefelhalmozás nem függ ettől a különbségtől. Ennek következtében a gengszter-kapitalizmus nem más, mint túlhajtott, szabályozatlan kapitalizmus.”¹⁵ Sőt, a kábítószer-feketepiac a maga területén nem kiegészíti, hanem helyettesíti a piacgazdaságot.¹⁶ Az ilyen jellegű tevékenység leírására és tanulmányozására magától értetődően alkalmasak a gazdasági elemzés módszerei.

A gazdasági analízis módszerei hasznosak lehetnek másfajta bűncselek-

¹⁴ Jan J. M. van Dijk – Carolyn Block – Natalia Ollus: The Crime Situation in Europe and North America. In: Kristiina Kangaspunta – Matti Joutsen – Natalia Ollus (eds.): Crime and Criminal Justice Systems in Europe and North America, 1990–1994. HEUNI, Helsinki, 1998, p. 29.

¹⁵ Williams, P.: Transnational criminal organizations and drug trafficking. Bulletin on Narcotics, vol. XLVI, No. 2, 1994, p. 10.

¹⁶ Williams, P.: Uo. 24. o.

mények tanulmányozásánál is. Először Wandaele tett kísérletet a járműlopások ökonometriai elemzésére.¹⁷ Tanulmányában megkülönböztette az illegális tevékenységet (gépkocsilopás) és annak termékét (lopott gépkocsi). A bűncselekmények terjedelmének empirikus meghatározásánál más bűncselekmények vonatkozásában is hasznosnak bizonyultak a kereslet-kínálati viszonyok, a kockázat és kockázatvállalás, verseny és árképződés, ráfordítás és haszon elemzésének módszerei. Ezek számításánál figyelembe kell venni a bűnügyi statisztika adatain kívül – az adott bűncselekmény jellegétől függően – az egészségügyi szervek (kábitószer-bűnözés), a biztosítótársaságok (gépkocsilopás, betörés) stb. információit is.

Az olasz központi statisztikai hivatal (Istituto Nazionale di Statistica – ISTAT) sokféle bűncselekmény gazdasági elemzését végezte el.¹⁸ A heroinfogyasztással kapcsolatos becslésekre például két módszert alkalmaztak.¹⁹ Az elsónél a kábítószer-fogyasztók számából, a másodiknál pedig a lefoglalt kábítószer mennyiségéből indultak ki.

Az orvosi segítséget igénybe vevő heroinfogyasztók száma 90 000 fő. A bűnügyi rendőrség a rendszeres heroinfogyasztók számát 180 000-re becsüli. Ez az utóbbi mennyiséget vették alapul a további számításokhoz. (Nálunk nem 1:2 az arány a kezelést igénybe vevő és azt elkerülő kábítószer-fogyasztók között). Ismerve az egy rendszeres fogyasztóra jutó felhasznált kábítószer átlagát és hozzáadva az alkalomszerűen kábítószer-élvezők felmérési adatait, kiszámítható, hogy Olaszországban egy év alatt a kábítószer-kereskedők a belső piacon 6500 billió líra forgalmat bonyolítottak le és ezen 2200 billió líra hasznuk volt. Ehhez hozzájön a tranzit-kereskedelemben realizált haszon.

A számításnál a 60%-os heroin 60 millió líra/kg árából indulnak ki és a haszon becslésében az utcai forgalomba kerülő 7–10%-os heroin árát veszik figyelembe. Magyarországon a kábítószer-túladagolásból származó halálos esetek nagy részének a forgalomba kerülő kábítószer magas koncentrációja az oka.

A lefoglalt kábítószer mennyiségéből kiinduló számítás bizonytalanabb. Feltételezik, hogy a forgalomba hozásra szánt kábítószer 5–20%-át sikerül lefoglalni (más országok általában 10%-kal számolnak). A forgalom így 1200–4800 milliárd líra, a haszon pedig 830–3225 milliárd líra lehetett.

A különböző kábítószeres becsült forgalmának összegezése:

	Elkövetők száma	Összes forgalom	Összes hozzá- adott érték	Egy elkövetőre eső forgalom	Egy elkövetőre eső haszon
				millió ITL	
Nagykereskedők	10 000	2683–4483	1415–2804	268–448	141–280
Dealerek	55 000	5405–7205	1795–2801	98–131	33–51
Összesen	65 000	8088–11 688	3200–5605		

¹⁷ *Walter Wandaele*: *Econometric Model of Auto Theft in the United States*. In: *Heineke J. M.* (ed.): *Economic Models of Criminal Behaviour*. Amsterdam, North-Holland, 1978

¹⁸ *Guido M. Rey*: *Economic analysis and empirical evidence of illegal activity in Italy*. *Contributi ISTAT*, 6/1997

¹⁹ *M. Calzaroni*: *Methods for a provisional estimate*. *Contributi ISTAT*. No 6, 1997

A kábítószer-probléma visszaszorítására készült „Nemzeti stratégia” című okmányban közölt adatok szerint 1999-ben hazánkban 12 765 drogbeteget tartottak számon. A nyilvántartott heroinfogyasztók száma: 1846, az amfetamin-fogyasztóké: 1334. Az átlag fogyasztó évi szükségletéből és a kábítószer beszerzési és eladási árából hozzávetőlegesen kiszámítható a fekete piacon kiadott pénz mennyisége és a terjesztők haszna.

Ugyancsak ökonometriai módszerekkel lehetne következtetéseket levonni a jogosulatlan pénzügyi vagy befektetési szolgáltatási tevékenységre. A hajléktalanok, a tönkrement vállalkozók egy részének rossz sorsát uzsorások, lakás-maffiózók idézik elő. Az uzsorakamatra kölcsönzésnél a nyugta az átvett összeg többszöröséről szól, és sok esetben jelzáloghitel-szerűen, a visszafizetés elmulasztásának esetére szóló ingatlaneladási szerződés a melléklete. Az ilyen ügyleteknek rendkívül magas a latenciájuk, a bűnügyi statisztika adatai alapján nem lehet róluk reális képet kapni.

Az olasz statisztikai hivatal, a belügyminisztériummal és az igazságügyi minisztériummal kísérletet tett egy indirekt mutatók alapján végzendő multidimenzionális analitikai módszer kidolgozására.²⁰ A kutatást azért látták szükségesnek, mert az Olasz Bank összesítése szerint a különböző szakszervezetek, munkaügyi szervek és intézetek által közzétett becslések egymástól rendkívül eltérő eredményekre vezettek. Az uzsorával foglalkozók számát 5-8000-re, forgalmukat 1500-10 500 billió lírára becsülték.²¹ Az ajánlott számítási módszernél olyan közvetett mutatók figyelembevételét javasolják, mint a bankkölcsönt késedelmesen fizető háztartások és vállalatok száma, a pénzügyintézetek által kezdeményezett végrehajtások száma, az elutasított hitelkérelmek száma, a frissen bejegyzett és a nyilvántartásból törölt vállalatok aránya, a bejegyzett vállalatok és a csődeljárások aránya stb.

Egyes esetekben a gazdasági mutatók segítségével közvetlenül is meghatározható bizonyos bűncselekmény elterjedtsége. Például ukrán kriminológusok kiszámolták, hogy a Gorbacsov kezdeményezésére bevezetett alkoholtilalom idején a cukor kiskereskedelmi forgalma annyival növekedett, amennyi az árusításból kivont vodka pótlásához szükséges mennyiségű kisüsti pálinka házi módszerekkel történő – bűncselekménynek minősülő – előállításához kellett.²²

Valamivel bonyolultabb módon, de szintén a gazdasági elemzés módszereivel lehet a pénzmosás terjedelmére következtetni. Először a kábítószerbűnözés alakította ki a pénzmosás különböző formáit és módszereit. „A pénzmosás társadalmi veszélye abban áll, hogy konszolidálja a bűnöző szervezetek gazdasági hatalmát és lehetővé teszi számukra, hogy bejussanak a legális gazdaságba.”²³

²⁰ Annamaria Urbano – Franco Turetta: Loan Sharking: a Proposal for a System of Indirect Indicators. Surveying Crime: A Global Perspective. International Conference, Rome, 19-21 XI 1998

²¹ Guiso L.: Quanto é grande il mercato dell'usura? Termini di discussione. Numero 260, Banca d'Italia, Roma, 1995 (Idézi: Annamaria Urbano – Franco Turetta)

²² I. P. Lanovenko (szerk.): Narkotizm i presztupnoszty. Naukova Dumka, Kijev, 1994, p. 73.

²³ Lamberto Dini: General Introductory Report. International Conference on Preventing and Controlling Money Laundering and the Use of Proceeds of Crime: a Global Approach. Courmayeur Mont Blanc, Aosta Valley (Italy) 18-20 June 1994. Official United Nations document (E/Conf.88/7), ISPAC, p. 2.

A pénzmosás fogalmát az 1988. december 20-án, Bécsben kelt ENSZ-egyezmény fogalmazta meg. A konvenciót ratifikáló államok kötelezettséget vállaltak a kábítószer forgalmazásával kapcsolatos bűncselekményekből származó jövedelem „mosásának” büntetésére, az ilyen jövedelemből származó vagyon elkobzására és jogsegély nyújtására. A pénzmosás „a kábítószer-bűnözés következmény-bűnözése”.²⁴ Az Európa Tanácsnak a pénzmosásra és a bűncselekmény termékeinek felkutatására, lefoglalására és elkobzására vonatkozó nemzetközi egyezménye (strasbourgi konvenció)²⁵ kiterjesztette a pénzmosás tilalmát a kábítószer-bűnözésből származó jövedelmen túl az egyéb súlyos bűncselekményekből eredő vagyontárgyakra is. A kábítószer-bűnözésben hatalmas összegek forognak, de napjainkban a mosásra szoruló piszkos pénzeknek ennél már bővebb forrásai is vannak.

A pénzmosás mennyiségét illetően igen sok és egymással nem mindig összhangban álló becslés ismeretes. A „Hetek” (G-7) gazdasági csúcstalálkozóján 1989-ben létrehozott Pénzügyi Akció Munkacsoport (Financial Action Task Force – FATF) washingtoni konferenciáján (1996. június 25–28.) foglalkozott a volt Szovjetunió és a keleti blokk országainak helyzetével. A szakértők akkori értékelése szerint a régió vonzó a pénzmosás számára, mivel a bankrendszer korrupt vagy korrumpálható, hiányoznak vagy nem megfelelőek a pénzmosással kapcsolatos jogszabályok, kis tőkével lehetőség van bankvásárlásra vagy -alapításra, a bűnüldözési hatóságok gyenge felszereltségük a pénzügyi bűncselekmények nyomozásához, magas a hivatali korrupció szintje, rossz az együttműködés a bűnüldöző hatóságok között.²⁶

Az USA Hírszerző Tanácsa²⁷ 2000 decemberében kiadott becslése szerint a bűnözésből származó évi jövedelemből 100–300 milliárd US\$ származik kábítószer-forgalmazásból, 10–12 milliárd US\$ mérgező és veszélyes hulladékok illegális lerakásából, 9 milliárd US\$ gépjármű-lopásból az USA-ban és Európában, 7 milliárd US\$ embercsempészetből, és legalább 1 milliárd US\$ szerzői jogokkal (videó felvételek, szoftver stb.) való visszaélésből.²⁸

A FATF szerint a kábítószer-forgalomból származó törvénytelen jövedelem önmagában eléri a 300–500 milliárd amerikai dollárt. Más szerző feltételezi, hogy az adócsalást nem számítva, évi 300–500 milliárd USA-dollárnyi – súlyos bűncselekményekből származó – pénz kerül mosásra.²⁹ Van olyan szakértő is, aki szerint 285 milliárdnyi amerikai dollár mosott pénzzel kell évenként számolni, ennek zöme Amerikára és Európára koncentrálódik. Az eddigi hiedelmekkel ellentétben a pénz nagyobb része nem a kábítószer-kereskedelemből, hanem csalárd módon vagy korrupcióból szerzett jövede-

²⁴ Dieter Carl – Joachim Klos: Regelungen zur Bekämpfung der Geldwäsche und ihre Anwendung in der Praxis. Erich Schmidt Verl. Bielefeld, 1994, s. 24.

²⁵ 141/1990. Convention on Laundering, Search, Seizure and Confiscation of the proceeds from Crime.

²⁶ Report on International Money Laundering. Daily Washington File, 07/01/96., p. 11.

²⁷ National Intelligence Council - NIC

²⁸ Global Trends 2015: A Dialogue About the Future With Nongovernment Experts. NIC 2000-02. 29.

²⁹ David Scott: Money Laundering and International Efforts to Fight it. Public Policy for the Privatsector, May 1995

lemből ered.³⁰ A különböző becslések mögött egymástól eltérő fogalom-meghatározások állnak. Egyesek a feketegazdaság vagy a rejtett gazdaság egészét a pénzmosás terepének tekintik. A magyarországi rejtett gazdaság nagyságrendjéről fogalmat lehet alkotni a KSH vizsgálatának eredményéből.³¹ A magyar háztartások 1997-ben közel 300 milliárd forintért vettek igénybe számla nélkül árukat és szolgáltatásokat. Ehhez jönnek a cégek közötti rejtett tranzakciók és a nagyvállalatok adóelkerülő manipulációi, valamint a bűnözéssel kapcsolatos értékek mozgása. Ezek mennyiségét azért is nehéz becsülni, mert „az elemzésre, feldolgozásra kerülő banki adatok alig tartalmazzák az úgynevezett offshore pénzügyi központok forgalmát, amelyekben a bűncselekményekből származó bevételek jelentős része valószínűsíthetően megfordul”.³² A számla nélküli beszerzések egy része valóban kapcsolatban van a szervezett bűnözéssel (csempészett arany, cigaretta stb. vásárlása) és a pénzmosással, azonban az egész rejtett gazdaság semmiképpen nem sorolható ide. Találkozhatunk olyan tanulmánnyal is, amelyik csak a szervezett bűnözés területén keletkezett jövedelem „legalizálását” tekinti pénzmosásnak, mások pedig minden bűncselekményből származó haszon realizálását ide sorolják.

A strasbourgi konvencióval és a bécsi egyezményvel³³ összhangban, a Btk. 303.§ (1) bekezdése szerint pénzmosásnak a szabadságvesztéssel büntetendő cselekménnyel összefüggésben keletkezett anyagi javak elrejtése tekintendő. A hatóságok tudomására jutott, szabadságvesztéssel büntetendő bűncselekmények száma ismert, latenciája pedig kiszámítható az áldozattá válási felmérések adataiból, ezek alapján a velük összefüggésben keletkezett anyagi javak mennyisége is becsülhető. Ilyen jellegű számítások, valamint bűnügyi, gazdasági adatok tömege, továbbá a nemzetközi áldozattá válási felmérések eredményei és a Transparency International vizsgálatai alapján számolja ki a nemzetközileg is elismert Walker-modell a pénzmosás nagyságát és mozgásának irányát a világ minden egyes országára.

A kiindulási pont a bűncselekménnyel összefüggésben keletkezett anyagi javak mennyisége. Ezt rendszerint a bűncselekmények nyomozása során kimutatott kárértékkel azonosítják, vagy normák alapján becsülik meg. Például az 1995-ben Ausztráliában készült AUSTRAC-jelentés a hatóságok tudomására jutott egy-egy bűncselekményre a következő normák szerint számolta ki az elkövetőknél keletkezett anyagi javak mennyiségét:

Csalás	50 000 dollár
Kábítószerrel visszaélés	100 000 dollár
Lopás	400 dollár
Betörés	600 dollár
Rablás	1400 dollár
Emberölés	225 dollár

³⁰ John Walker. Measuring the Extent of International Crime and Money Laundering. Paper presented at Kriminalexpo, Budapest 9 June 1999

³¹ Rejtett gazdaság Magyarországon (Rejtett gazdaság a háztartások szemüvegén át). <http://www.ksh.hu/hun/xltemp/rejtett.html>

³² Fejes Eleonóra: A pénzmosás, hazai és nemzetközi tapasztalatok alapján. MNB Műhelytanulmányok, 5., 1994, 13–14. o.

³³ 1988. december 20. ENSZ-egyezmény (Bécs); 14/1966. OGY-határozat; 141/1990. Convention on Laundering, Search, Seizure and Confiscation of the proceeds from Crime.

Ezek a normák a nyomozó hatóságok tudomására jutott bűncselekményekből származó valóságos bevételnél magasabbak, bennük van ugyanis a latens bűncselekményekkel összefüggésben keletkezett anyagi javak becsült értéke is. Walker számításai szerint Magyarországon 1995-ben 9882,8 millió dollárt termelt ki az országon belüli bűnözés, ezen kívül 4836 millió dollár érkezett külföldről pénzmosásra. Érdemes lenne a becslést újra elvégezni magyarországi felmérés alapján megállapított összegekkel.

Ismert az egyes országok vonzereje a külföldi beruházók számára, az illegálisan szerzett tőke ugyancsak a tőkevonzó országokat részesíti előnyben, különösen, ha a bankrendszer, a kormányzat pénzügyi politikája, az állami ellenőrzés és a bűnüldözés alacsony hatásfoka ehhez kedvező feltételeket teremt. A számítások szerint a piszkos tőke számára Magyarország vonzereje nem túl nagy. Az erre a célra kialakított pontrendszer szerint a pénzmosás szempontjából legvonzóbb Luxemburg pontszáma: 686. A második helyet az USA foglalja el 634 ponttal, utána jön Svájc (617 pont). Magyarország, Csehország, Litvánia, Görögország, Oroszország és még további 25 állam a nem nagy vonzerejű (99–50 pontszámú) csoportba tartozik. Még ennél is kisebb a szívó hatása Lengyelországnak, Szlovákiának, Grúziának, Szlovéniának, Horvátországnak, Törökországnak és sok más olyan országnak, amelyeknek 49–25 pontszámuk van. Gyengén vonzzák a pénzmosásra szánt eszközöket a 24–10 pontszámú országok még az előbbieknél is nagyobb csoportja. Közéjük tartozik Ukrajna, Kuba, Üzbegisztán, Bosznia, Mexikó, Algéria és sok más állam. A legnagyobb csoportot (0–9 pont) azok az államok alkotják, ahova nem megy sem a legális, sem az illegális tőke. Észak-Koreába, Iránba, Etiópiába, Afganisztánba és még sok-sok ide sorolt országba senki sem akar befektetni.

A korrupció és a mosásra szánt vagyon áramlásának iránya is kapcsolatban áll egymással: a magasabb korrupciós indexű országokban a pénzmosás fő terepe a hazai bankrendszer és gazdaság, kevésbé korrump országokból viszont külföldre küldik a mosandó pénzeket.

A Walker-modellben szereplő több mint 200 ország közül Magyarország a pénzmosás forrásországai között a 21. helyen, a célországok között pedig a 42. helyen áll. Az országon belül keletkezett és ugyancsak ott mosott tőke mennyisége szerint viszont hazánk a 19. a sorrendben. Ebből a szempontból a volt szocialista államok közül csak Oroszország, Románia, Lengyelország és Ukrajna előz meg bennünket. A hazánkban keletkező, bűnözésből származó jövedelem 40%-a kerül külföldre, ennél valamivel kevesebb a külföldről pénzmosásra behozott tőke nagysága. Az illegális forgalomban a magyar szervezett bűnözés kapcsolatot épített ki szerte a világon.

Az USA Hírszerző Tanácsának becslése szerint a korrupció világszerte mintegy évi 500 milliárd US\$ kárt okoz (ez a globális GNP 1%-a) a fejlődés lassításával, a külföldi beruházások akadályozásával és a haszon csökkentésével. Például az Európai Fejlesztési Bank adatai szerint az Oroszországban működő vállalatok évi bevételüknek 1–4%-át költik vesztegetésre.³⁴

A gazdasági elemzés módszereit kiválóan lehetne hasznosítani az olajszókités terjedelmének meghatározásához. Sokféle találgatás látott napvilágot, pedig méreteit viszonylag egyszerűen és nagy pontossággal meg lehetne

³⁴ Global Trends 2015: A Dialogue About the Future With Nongovernment Experts. NIC 2000-02. 29.

határozni. Ismert a Magyarországon forgalomban lévő dízel-üzemű járművek és munkagépek száma. Megállapítható, hogy hány olajfűtésre berendezkedett háztartás van az országban. Mind a behozott, mind pedig a Magyarországon termelt vagy finomított, illetve az eredetileg színezett olaj mennyiségét hiteles okmányokkal lehet igazolni. Az AGIP vezérigazgatója 1995 végén 100 milliárd forintra becsülte az olajbűnözéssel okozott kárt.³⁵ Nem ismeretes, hogy megtörtént-e ennek pontosítása.

Kísérletek

A kriminológiai kutatásokban ritkán végeznek kísérleteket. Stangeland professzor (Malagai Egyetem) kísérletileg igazolta, hogy ha két közigazgatási egységben egy időben két azonos jellegű eljárást indítanak el, és azok elintézése az egyik helyen jóval több utánjárást és időt igényel, mint a másikon, akkor bizonyosak lehetünk benne, hogy ez utóbbiban nagyobb a korrupció, ezért javasolta nemzetközi közigazgatási szabványok kidolgozását különböző engedélyezési eljárások határidejének egységesítésére.

De Soto professzor Peruban végzett kísérletet. Vett 4 db varrógépet, és a diákok azt a feladatot kapták, hogy alapítsanak egy varrodát, engedélyeztessék a vállalat működését, de kenőpénzt csak akkor fizethetnek, ha e nélkül elakadna a vállalkozás. 289 nap alatt sikerült megszerezni az összes engedélyt, közben tíz alkalommal kértek tőlük kenőpénzt, két alkalommal vált elkerülhetetlenné a vesztegetés.

---

³⁵ *Pintér Sándor*. Bevezető gondolatok. Bűncselekmények az ásványolaj-forgalmazásban. A Rendőrtiszti Főiskola Rendészeti Kutatóintézete és az Országos Rendőr-főkapitányság gazdaságvédelmi főosztálya által szervezett konferencia. Főiskolai Figyelő, Különszám, 1996, 5. o.